

Diaarinumero 133/03/18 23.8.2018

Viite: Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi ylioppilastutkinnosta ja lukiolain muuttamisesta

Kotimaisten kielten keskuksen lausunto

Pääministeri Juha Sipilän hallitus käynnisti lukiokoulutuksen uudistamisen vuonna 2017. Siihen liittyvä hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ylioppilastutkinnosta ja lukiolain muuttamisesta on nyt lausuttavana.

Kotimaisten kielten keskus keskittyy lausunnossaan niihin lakiesityksen kohtiin, joissa käsitellään englanninkielistä ylioppilastutkintoa. Tarkastelemme lausunnossamme neljää teemaa, joista kaksi kohdistuu ylioppilastutkintolain valmisteluun kielipolitiikan näkökulmasta ja kaksi pykälien sisältöihin.

Englanninkielisen ylioppilastutkinnon kielipoliittisten vaikutusten kokonaisarvio

Lakiesityksestä puuttuu kokonaisarvio englanninkielisen ylioppilastutkinnon kielipoliittisista vaikutuksista. Englanninkielistä ylioppilastutkintoa ei perustella lakiesityksessä Suomen koulutus- ja kielipoliittisilla tarpeilla, vaan pontimena on muun muassa mielikuvamarkkinointi. Pääministeri Juha Sipilän hallitus päätti puolivälitarkastelussaan Talent Boost -ohjelman käynnistämisestä (<https://tem.fi/talent-boost>). Valtioneuvosto luo kansainvälisten osaajien houkuttelemiseksi ohjelman, jonka toimenpiteisiin kuuluvat muun muassa kohdennettu maakuvamarkkinointi sekä elinkeinoelämän ekosysteemien, innovaatioalustojen ja työmarkkinoiden kehittäminen kansainvälisille osaajille avoimiksi ja yrittäjyyteen kannustaviksi. Lakiehdotuksessa todetaan (s. 6), että englanninkielinen ylioppilastutkinto on osa hallituksen Talent Boost -ohjelman tavoitteita.

Yleisperustelujen luku 4.3 käsittelee lakiesityksen yhteiskunnallisia vaikutuksia. Englanninkielisen ylioppilastutkinnon yhteiskunnallisia ja kielipoliittisia vaikutuksia siinä ei kuitenkaan selvitetä. Tarkastelu ohittaa englanninkielisen ylioppilastutkinnon aseman koulutuspolitiikassa. Näkökulma rajoittuu siihen, että sivuilla 33–34 kuvataan kolmen kappaleen verran englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittamisoikeuksia yksilön kannalta.

Lakiehdotuksella on isoja yhteiskunnallisia ja koulutuspoliittisia vaikutuksia. Niistä merkittävimpiä on, että englanninkielinen ylioppilastutkinto toimii päänavajana sille, että Suomen kuntiin voidaan vapaasti perustaa englanninkielisiä lukioita. Lakiesitys tavoittelee reipasta englanninkielisen koulutuksen kasvua (esim. s. 25 ja 33):

”...kansainvälinen liikkuvuus on huomattavasti lisääntynyt ja myös monet kunnat ja kaupungit pyrkivät edistämään kansainvälisyyttä omassa toiminnassaan ja houkuttelemaan kansainvälisiä osaajia työskentelemään Suomeen. Englanninkielisen opetuksen ja koulutuksen tarjonnalla on tässä keskeinen rooli.”;

”Englanninkielinen lukio-opetus muissa kuin IB-lukioissa on toistaiseksi ollut hyvin pienimuotoista muun muassa siksi, että ylioppilastutkintoa ei ole voinut suorittaa englanniksi.”

Kotimaisten kielten keskus katsoo, että englanninkielinen ylioppilastutkinto on koulutuspoliittinen asia, jonka yhteiskunnallisiin ja kielipoliittisiin vaikutuksiin ei ole syvennytty lainvalmistelussa riittävästi. Keskeinen kysymys on laajentuvan englanninkielisen lukiokoulutuksen vaikutus koulutusjärjestelmäämme. Lakiesitys nostaa englannin kansalliskieliin rinnastuvaksi koulutusjärjestelmämme kieleksi ja mahdollistaa englanninkielisen, lukioon päättyvän opintopolun.

Koulutusjärjestelmämme muuttuminen englanninkieliseksi ei ole pelkästään myönteinen asia. Ennen sääntelyä tarvitaan kielipoliittinen kokonaisarvio, jossa englanninkielinen ylioppilastutkinto sijoitetaan koulutuksen kokonaisekheykseen ja jossa sitä peilataan maan tosiasialliseen kielitilannetta vasten. Jos kielipoliittisen arvioinnin jälkeen ylioppilastutkinnon suorituskieliin tuodaan uusia vaihtoehtoja, muutoksen tulee perustua ensisijaisesti koulutus- ja kielipoliittisiin linjanvetoihin.

Analyyttinen selvitys englanninkielisen ylioppilastutkinnon kohderyhmästä

Lakiesityksestä puuttuu analyttinen selvitys englanninkielisen ylioppilastutkinnon kohderyhmästä. Lakiesityksessä ei juuri perustella englanninkielisen ylioppilastutkinnon kohderyhmää eikä esitetä tietoa oletetuista kokelasmääristä. Aiheesta ei ole mitat täyttävää selvitystä.

Perustelutekstissä arvellaan (s. 33), että englanninkielisen koulutuksen tarjonta houkuttelee työperäiseen maahanmuuttoon, mutta heti perään todetaan, että ”määrällisiä arvioita on tältä osin kuitenkin mahdotonta esittää”. Ennen lain säätämistä tulisi selvittää lähemmin, kuinka usea (työn perässä) maahan muuttava pitää tulonsa kynnyskysymyksenä kunnallista englanninkielistä lukiokoulutusta, samaan aikaan kun englanninkielistä, kansainvälisesti tunnettua koulutusta on tarjolla.

Lakiesityksessä todetaan (s. 25) aiemman visioinnin perusteella, että ”ylioppilastutkinto palvelisi erityisesti englanninkielisessä tai kaksikielisessä perusopetuksessa ja lukio-opetuksessa olleita, suomalaisia paluumuuttajia, joiden vahvin akateeminen kieli on englanti ja vanhempien työn vuoksi Suomeen muuttaneita nuoria, joilla englanti on ollut koulukieli”. Tämä on potentiaalinen englanninkielisen ylioppilastutkinnon kohderyhmä, mutta sen laajuus jää arvailujen varaan. Lakiesityksen perusteella ei voi tarkastella englanninkielisen ylioppilastutkinnon kysyntää objektiivisesti. Perusteluissa ei käsitellä myöskään sitä, kuinka moni maahanmuuttaja jää oletetun kokelasryhmän ulkopuolelle ja käy täällä normaalin lukion.

Tilastokeskuksen maahanmuuttoa koskevat tilastot osoittavat, että englanti ei ole maahanmuuttajien yleisin äidinkieli eikä maahanmuuttajien ryhmää kokonaisuutena tarkastellen osatuin kieli. Syntyikin vaikutelma, että lakiehdotus rakentaa koulujärjestelmäämme ohituskaistaa englannin kieltä taitaville maahanmuuttajille, mutta edellyttää muiden kielten puhujille osallistumisen suomen- tai ruotsinkieliseen koulutukseen ja sitä vastaavan ylioppilastutkinnon suorittamisen.

Kotimaisten kielten keskus pitää tähdellisenä, että potentiaalinen englanninkielisen ylioppilastutkinnon kohderyhmä ja uudistuksen tarve selvitettäisiin ennen lakimuutoksia.

Kansalliskielten kokeita koskeva sääntely

Lakiehdotuksen 3. pykälässä säädetään siitä, että ylioppilastutkintoon kuuluu koe äidinkielellä ja kirjallisuudessa. Tämän lisäksi 12. pykälässä esitetään äidinkielen ja kirjallisuuden ja kielten kokeiden suorittamista

koskevat erityissäännökset. Pykälän ensimmäisen momentin mukaan ”kokelas voi suorittaa äidinkielen ja kirjallisuuden kokeen suomi tai ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärään perustuvana kokeena, jos hänen äidinkieltensä ei ole suomi, ruotsi tai saame tai jos hän on viittomakieltä äidinkielenään tai ensikielenään käyttävä”. Tämä vastaa nykyistä sääntelyä, jonka tavoitteena on ottaa huomioon opiskelijan vieraskielisyys.

Englanninkielinen ylioppilastutkinto on uutta sääntelyä. Lakiehdotuksesta kuitenkin puuttuu äidinkielen ja kirjallisuuden kokeen suorittamista määrittävä säännös, joka koskee englanninkieliseen ylioppilastutkintoon osallistuvia opiskelijoita. Mistään ei ilmene, koskeeko 12. pykälässä esitetty äidinkielen ja kirjallisuuden kokeen suorittamista koskeva erityissäännös myös englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittajaa vai ei. Säännöksen tulkintaa ei käsitellä myöskään lain perusteluissa. Asiaan on siellä vain ylimalkainen viittaus (s. 33, lainauksen viimeinen virke):

”Ylioppilastutkinnon suorittaminen ehdotetaan mahdollistettavan englanniksi. Englanninkielinen ylioppilastutkinto perustuisi samoihin opetussuunnitelman perusteisiin kuin suomen- ja ruotsinkielellä suoritettava tutkinto. Se olisi myös vaativuudeltaan ja rakenteeltaan kotimaisilla kielillä suoritettavia tutkintoja vastaava. Tutkinnossa tulisi suorittaa äidinkielen ja kirjallisuuden koe kotimaisella kielellä.”

Lakiesityksessä ei säädetä englanninkielisen ylioppilastutkintoon osallistuvan äidinkielen ja kirjallisuuden kokeesta. Kotimaisten kielten keskus pitää tätä vakavana puutteena. Kansalliskielen osaamistason määrittäminen on ratkaiseva asia sekä englanninkielisen tutkinnon hyväksyttävyyden että sääntelyn vaikutusten arvioinnin kannalta. Keskeisimmästä englanninkieliseen ylioppilastutkintoon liittyvästä kysymyksestä on säädetävä laissa.

Kenellä on oikeus suorittaa englanninkielinen ylioppilastutkinto?

Sääntely siitä, kuka voi suorittaa englanninkielisen ylioppilastutkinnon, on puutteellista. Lakiehdotuksen 6. pykälässä säädetään kokelaan oikeudesta suorittaa ylioppilastutkinto englannin kielellä. Pykälän mukaan ”englanninkielisen ylioppilastutkinnon voi suorittaa opiskelija, joka suorittaa lukiokoulutuksen oppimäärää tai ammatillista perustutkintoa pääosin englannin kielellä sekä henkilö, joka on suorittanut 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun tutkinnon tai koulutuksen pääosin englannin kielellä”. Lakiehdotuksen 5. pykälän 1. momentissa viitataan opiskelijaan, joka on suorittanut lukiokoulutuksen ulkomailla.

Maamme lukiokoulutuksessa ei ole tällä hetkellä kansallista opetussuunnitelmaa noudattavia lukioita, joiden yksinomainen opetuskieli on englanti. Englanninkielisen ylioppilastutkinnon suoritusoikeutta ei siis voi sitoa opetuskielen, mikä motivoi pykälän muotoilua ”pääosin englannin kielellä” (”englanninkielisen ylioppilastutkinnon voi suorittaa opiskelija, joka suorittaa lukiokoulutuksen oppimäärää tai ammatillista perustutkintoa pääosin englannin kielellä”). Suomen- ja ruotsinkielisissä lukioissa tutkinnonsuorituskieli perustuu yksiselitteisesti opetuskielen.

Säännöksen perusteella ei voi päättää lukioissa yhdenmukaisesti, kenellä on oikeus suorittaa englanninkielinen ylioppilastutkinto. On kovin tulkinnanvaraista, milloin opiskelijan voi sanoa suorittavan lukion ”pääosin englannin kielellä”. Englannin kielen käyttö lukio-opetuksessa on yleensä osittaista ja ainekohtaista. Opetus voi olla esimerkiksi kaksi- tai monikielistä ja kielirikasteista ja näitäkin eriasteisesti toteutettuna.

Englanti voi olla myös opiskelijan apukieli. Nykyisen pedagogisen suuntauksen mukaisesti opiskelija voi käyttää varsinkin suullisessa työskentelyssä koko kielivariantaan ja kommunikaatiossa voidaan käyttää osittain

englantia, vaikkei englanti ole opiskelijan ensisijainen kieli eikä hän välttämättä osaa sitä hyvin. Opiskelija voi myös osallistua täysin suomenkieliseen opetukseen, mutta tekee koulun kädenojennuksena (kirjalliset) opintosuoritukset englanniksi. Mahdollista on sekini, että opiskelija osallistuu englanninkieliseen opetukseen, muttei saavuta ylioppilastutkinnossa vaadittavaa kielitaitoa.

Pykälän toisessa momentissa säädetään rehtorin oikeudesta päättää kokelaan käyttämästä tutkintokielestä. Rehtorin päätöksellä englanninkielisen ylioppilastutkinnon voi erityisestä syystä suorittaa myös muu kuin 1. momentissa tarkoitettu henkilö, jolla muutoin voidaan katsoa olevan riittävät kielelliset edellytykset englanninkielisen tutkinnon suorittamiseen.

Rehtorilla on lakiehdotuksen mukaan laajat valtuudet antaa opiskelijalle englanninkielisen ylioppilastutkinnon suoritusoikeus. Koulujen käytännöistä tulisi luultavasti hyvin epäyhtenäisiä ja suoritusoikeuden antamisen perusteista kirjavia. Lain perusteluissa kielitaidon arviointiin otetaan mukaan kouluyhteisö. Sivulla 44 todetaan, että ”parhaat edellytykset henkilön tilanteen ja kielitaidon arviointiin olisivat hänen oppilaitoksensa henkilöstöllä”. Perusteluissa (s. 40) kuvataan esimerkkitilanne, jossa opiskelijalla olisi erityinen syy englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittamiseen:

”Säännöksessä tarkoitettu erityinen syy englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittamiselle voisi olla esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilö on asunut aiemmin ulkomailla ja ollut englanninkielisessä opetuksessa ja englanti on tosiasiallisesti henkilön vahvin kieli.”

Arviomme mukaan esimerkki ei kuvaa tyypillistä tilannetta, jossa rehtori käyttäisi harkintavaltaansa. Perustelujen ohjaava vaikutus lain soveltamiseen on näin muodoin vähäinen.

Lakiesityksessä korostetaan sitä, että englanninkieliseen ylioppilastutkintoon osallistuvalla tulee olla riittävä englannin kielen taito. Englannin kielen taidon todentamiseen käytettävää välineistöä siinä ei esitellä. Kotimaisten kielten keskus katsoo, että opiskelijan englannin kielen taitoa koskevan sääntelyn tulisi olla yksityiskohtaisempaa. Yksiselitteinen ratkaisu englannin kielen taidon toteamiseksi on kielitaidon testaaminen. Englanninkieliseen ylioppilaskokeeseen osallistumisen edellytys voisi olla esimerkiksi riittävän korkea englannin kielen taitotaso, jonka opiskelija näyttää kielten eurooppalaisen viitekehityksen mukaisessa kokeessa.

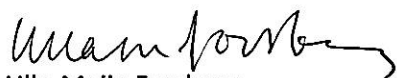
Päätelmät

Kotimaisten kielten keskus suhtautuu kielteisesti englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittamiseen lakiesityksen tarkoittamalla tavalla.

Englanninkielisen ylioppilastutkinto on merkittävä koulutuspoliittinen kysymys, jonka yhteiskunnallisiin ja kielipoliittisiin vaikutuksiin ei ole syvennytty lainvalmistelussa riittävästi. Kunnallinen englanninkielinen lukio-koulutus ja englanninkielinen ylioppilastutkinto muuttaisivat koulutusjärjestelmämme perusteita radikaalisti, sillä englanti nousisi kansalliskieliin rinnastuvaksi kieleksi koulutusjärjestelmässämme. Ennen sääntelyä pitää tutkia muutoksen vaikutukset koulutuksen laajaan kenttään analyttisesti ja perin pohjin. Selvityksen tulosta on peilattava Suomen nykyiseen kielitilanteeseen. Englanninkielisen ylioppilastutkinnon kohderyhmä ja aito tarve tulee selvittää ennen lakimuutoksia.

Kotimaisten kielten keskus pitää vakavana puutteena sitä, ettei lakiesityksessä säädetä englanninkieliseen ylioppilastutkintoon osallistuvan äidinkielen ja kirjallisuuden kokeesta. Kansalliskielen osaamistason määrittäminen on aivan ratkaiseva asia sekä englanninkielisen tutkinnon hyväksyttävyyden että sääntelyn vaikutusten arvioinnin kannalta.

Englanninkieliseen ylioppilastutkintoon osallistuvan opiskelijan englannin kielen taitoa koskevan sääntelyn tulee olla yksityiskohtaisempaa. Laki tarjoaa rehtorille laajat valtuudet päättää englanninkielisen ylioppilastutkinnon suoritusoikeudesta. Koulujen käytännöistä tulisi luultavasti hyvin epäyhtenäisiä ja suoritusoikeuden antamisen perusteista kirjavia. Tarvitaan yhtenäinen normisto. Englanninkieliseen ylioppilaskokeeseen osallistumisen edellytys voisi olla esimerkiksi riittävän korkea englannin kielen taitotaso, jonka opiskelija näyttää kielten eurooppalaisen viitekehyksen mukaisessa kokeessa.

Ulla-Maija Forsberg

Professori, Kotimaisten kielten keskuksen johtaja

Matti Räsänen

Erityisasiantuntija, Kotimaisten kielten keskus

